

WENANCJUSZ KUJAWIŃSKI
Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
w Poznaniu

PODMIOTOWOŚĆ JAKO ATRYBUT INTERAKCJI EDUKACYJNEJ W DORADZTWIE ROLNICZYM

Proces doradczy to swoiste oddziaływanie doradcy na osobowość rolnika, w którym występują elementy szeroko pojmowanego wychowania, obejmującego między innymi kształtowanie i zmienianie postaw, wzbogacanie wiedzy w procesie dwustronnego wspierania edukacyjnego, nabywanie umiejętności podejmowania słusznych decyzji oraz ich urzeczywistnianie.

Rolnik współuczestniczący w procesie doradczym może doświadczać:

- *poczucia podmiotowości*, gdy jest przekonany, że jego indywidualną działalność edukacyjną cechuje: automotywacja, autodecyzja, autorealizacja, autokontrola i autoocena;
- *poczucia współpodmiotowości*, gdy jest przekonany, że jego współdziałanie edukacyjne z jednostką czy grupą cechuje: współdecydowanie, współrealizowanie, współkontrolowanie i współocenianie;
- *poczucia przedmiotowości*, gdy jest przekonany, że nie może lub nie potrafi decydować bądź co najmniej współdecydować w stopniu istotnym o ważnych dla niego kwestiach działalności edukacyjnej, w której współuczestniczy, np. o tematyce zadań edukacyjnych, sposobach ich realizacji, kontrolowaniu i ocenianiu swych osiągnięć edukacyjnych⁽¹⁾.

W prawidłowo przebiegającym procesie doradczym, nawet nastawionym na wyłącznie podmiotowe funkcjonowanie w nim wszystkich jego współuczestników (doradców i, zwłaszcza rolników) stosunkowo najwięcej osób (rolników) doświadcza poczucia współpodmiotowości. A zatem mamy tu do czynienia z **sytuacją współpodmiotową**, której zasadniczymi cechami są:

1. Dwukierunkowość oddziaływań obydwu jej uczestników. Bowiem nie tylko doradca wpływa (informuje, wspiera emocjonalnie, itd.) na swego

(1) Patrz J. Kujawiński: *Projektowanie edukacji wczesnoszkolnej w poczuciu współpodmiotowości uczniów*. [w:] *Życie Szkoły*. Warszawa 1996, nr 2, s. 69.

partnera, ale i odwrotnie partner wpływa na doradcę. Sprawia to, że obie strony oczekują takiej wymiany i są nastawione na aktywny w niej udział;

2. Uleganie strukturalizacji umożliwiającej koordynację wkładów obu jej podmiotów. Mamy tu do czynienia ze strukturą czasowo-przestrzenną, w której mieszczą się występujące naprzemian wkłady doradcy i jego partnera (obu uczestników tej wymiany). Jest to struktura otwarta, tworząca się i mogąca prowadzić także do nieprzewidzianych z góry wyników;
3. Treść wpływów, którą stanowi pożądana aktywność doradcy i jego partnera oraz ich osobiste wkłady w celowy proces interakcji.

Wyłącznie podmiotowe funkcjonowanie rolników, szczególnie w celowej grupie doradczej(2), a także indywidualnie z doradcą występuje dość rzadko, ponieważ wymaga posiadania przez rolników pełnej swobody edukacyjnej oraz całkowitej lub co najmniej znacznej autonomii w podejmowaniu i uprawianiu aktywności edukacyjnej. Taką nieograniczoną swobodę edukacyjną rolnik może osiąść m. in. w indywidualnej aktywności samokształceniowej, jeżeli uprawia ją będzie poza systemem doradztwa czy edukacji dorosłych oraz nad jego indywidualnym samokształceniem nikt poza nim samym nie będzie sprawował jakiegokolwiek zwierzchności.

W pełni podmiotowemu funkcjonowaniu jednostki - w naszym przypadku rolnika - towarzyszą bowiem zjawiska: automotywacji, autodecyzji, autorealizacji, autokontroli i autooceny. Toteż wyłącznie podmiotowe funkcjonowanie rolników w systemie doradztwa rolniczego występuje tylko w momencie zaistnienia w grupie (czy w indywidualnym współdziałaniu z doradcą) warunków zapewniających im podejmowanie aktywności edukacyjnej automotywowanej, autodecydowanej, autorealizowanej według własnych pomysłów i samodzielnie dobranych środków dydaktycznych, autokontrolowanej według własnych wartości i standardów.

Wprawdzie w doradztwie rolniczym wszyscy rolnicy mają prawo do równości w procesie edukacji, to faktycznie korzystają z niego w stopniu zróżnicowanym, w zależności od różnych czynników, w tym np. stosownie do posiadanej motywacji edukacyjnej, wieku, kondycji psycho-fizycznej, doznawanego poczucia bezpieczeństwa, posiadanych zdolności, wiadomości, umiejętności itp. Można stąd wnosić, że w procesie doradczym obejmującym rolników o tak zróżnicowanych możliwościach motywacyjnych, poznawczych i sprawczych, będą tacy rolnicy, którzy mogą doświadczać:

- zarówno poczucia podmiotowości, jak współpodmiotowości i przedmiotowości,

(2) Uczestnicy celowej grupy doradczej są głównymi odbiorcami przygotowanego przez doradcę, z ich udziałem i dla nich, programu doradczego. Dobierani są oni spośród potencjalnych uczestników grupy celowej, tj. spośród rodzin rolniczych o dobrym lub zadawalającym potencjale rozwojowym i nie potrafiących samodzielnie rozwiązywać swoich problemów.

- wyłącznie poczucia współpodmiotowości, względnie poczucia współpodmiotowości i przedmiotowości,
- tylko przedmiotowości.

Wynika stąd, że doznania i przekonania niektórych rolników objętych procesem doradczym mogą determinować ich funkcjonowanie: podmiotowe - współpodmiotowe - przedmiotowe, ponieważ ten sam rolnik raz może:

- o czymś sam decydować a innym razem współdecydować lub podlegać obcej decyzji,
- coś sam planować a innym razem współplanować lub być zobowiązany do przyjęcia obcego planu,
- jakieś pomysły sam generować a innym razem współgenerować lub być zobowiązanym do skorzystania z obcych pomysłów,
- własne osiągnięcia edukacyjne sam kontrolować i sam oceniać a innym razem współkontrolować i współoceniać lub ich kontrolowanie i ocenianie pozostawić innym osobom (doradcy, pozostałym członkom grupy celowej).

Funkcjonowanie współuczestników procesu doradczego w poczuciu współpodmiotowości wymaga przede wszystkim:

- zwiększania zakresu swobody działania doradców,
- współdziałania rolników i doradców w opracowywaniu programów i planów działalności doradczej uwzględniających priorytety sponsora (aktualnie państwowego), rolników i macierzystej organizacji doradczej,
- przewidywania w planowaniu zadań edukacyjnych i w procesie ich realizacji możliwie suwerennej działalności indywidualnej rolników, zależnej w miarę możliwości tylko od nich samych, tzn. od ich motywacji edukacyjnej, możliwości kreacyjnych, realizacyjnych, kontrolnych i oceniających,
- ograniczania do niezbędnego minimum kierowniczej roli doradców w całym systemie doradztwa rolniczego na rzecz zwiększania (do granic potrzeb i możliwości) ich roli partnerskiej,
- preferowania w realizacji zadań edukacyjnych metod wspierania edukacyjnego i odpowiadającym im form współdziałania, a ograniczania do niezbędnego minimum metod nauczania i odpowiadającym im form pracy rolników pod kierunkiem doradców,
- faworyzowania w procesie doradczym demokratyczno-liberalnych typów kontaktów doradców z rolnikami a zaniechania autokratycznych czy autokratyczno-życzliwych⁽³⁾.

(3) Patrz J. Kujawiński: *Projektowanie edukacji wczesnoszkolnej w poczuciu współpodmiotowości uczniów*. [w:] *Życie Szkoły*. Warszawa 1996, nr 2, s. 71.

Preferowanie w doradztwie rolniczym, podczas realizacji zadań edukacyjnych, metod dwustronnego wspierania edukacyjnego⁽⁴⁾ znacznie rozszerza zakres swobody edukacyjnej rolników, pozwala im partnersko współdziałać z doradcą, a w przypadku doradztwa grupowego czy środowiskowego również ze sobą. Gdy doradca w procesie doradczym pełni rolę kierowniczą, to podczas realizacji zadań edukacyjnych kieruje edukacją rolników (indywidualną czy grupową) przy pomocy metod nauczania w stylu demokratycznym i (lub) autokratycznym, a gdy pełni rolę partnerską, to współdziała z rolnikami (jednostką czy grupą) przy pomocy metod dwustronnego wspierania edukacyjnego w stylu liberalnym, a ponadto w przypadku grupy celowej (a ściślej zadaniowej⁽⁵⁾) umożliwia rolnikom współdziałanie ze sobą.

Należy tu zauważyć, że respektowanie przez doradcę podmiotowości rolnika, jego partnera, uwikłanego w jakąś sytuację problemową wymusza, co najmniej w pewnym zakresie także jego przedmiotowe traktowanie. Toteż nawet przy dużych wysiłkach na rzecz podmiotowego podchodzenia do rolnika, już w samym założeniu, z uwagi na ukierunkowania oddziaływań doradczych, staje się on także przedmiotem takich świadomych zabiegów ze strony doradcy, jak np.: przekazywanie informacji, motywowanie, czy wspieranie emocjonalne. W procesie doradczym istotną też kwestią jest wspólne uzgodnienie linii postępowania doradcy i jego partnera w tworzeniu sytuacji współpodmiotowej. Nie oznacza to jednak, że zdolność twórcza obu podmiotów procesu doradczego występuje na jednakowym poziomie.

Doradca dla prawidłowego pełnienia w procesie doradczym swej roli musi cechować się określoną postawą, posiadać stosowną wiedzę i umiejętności, którymi jego partner nie dysponuje, a które musi nabyć, aby chciał i umiał samodzielnie rozwiązywać swoje problemy. Sukces w procesie doradczym wymaga powiązania aktywności własnej rolnika z aktywnością jego doradcy. Aktywność własna rolnika stanowi podstawowy czynnik rozwoju jego osobowości i przejawia się między innymi w:

- czynnym reagowaniu uwagą, uczuciem, myślą i zachowaniem na rozmaite bodźce, sytuacje, zadania jakie występują w procesie doradczym,
- dążeniu do poznania tego, co go zacieka i tego co jest niezbędne dla właściwego rozpoznania i rozwiązania problemu doradczego oraz wszelkich innych problemów, z jakimi się styka lub będzie się stykał pracując czy żyjąc w gospodarstwie rolnym,

(4) Patrz W.Kujawiński: *Doradztwo rolnicze w zarysie*. CDiEwR, Poznań 1996, s. 102-110.

(5) Grupy zadaniowe to zespoły rolników wyodrębnione z celowych grup doradczych, dla wspólnej realizacji określonych zadań doradczych.

- aktywnym współdziałaniu z doradcą w zakresie poznawania problemu i dróg jego rozwiązań, podejmowania słusznych decyzji i ich praktycznej realizacji,
- krytycznej ocenie swego działania.

Z kolei aktywność doradcy przejawia się w świadomych zabiegach względem swego partnera mających na celu udostępnienie mu odpowiedniej wiedzy, rozwinięcie pożądanых umiejętności oraz ukształtowanie właściwych przyzwyczajeń czy wręcz postaw.